

Leszek Kajzer

DWA OSIEMNASTOWIECZNE INWENTARZE ZAMKU W RACIĄŻKU
KOŁO CIECHOCINKA

Zamek w Raciążku koło Ciechocinka na Kujawach od dawna budził zainteresowanie badaczy¹. Podstawowa jego monografia powstała już w 1913 r.² Od roku 1978 zamek w Raciążku bada ekipa Katedry Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Celem prac terenowych jest poznanie historii i rozplanowania przestrzennego obiektu w poszczególnych fazach jego rozwoju, a także zebranie danych dla planowanej rewaloryzacji ruin³. Wraz z archeologiczno-architektonicznymi badaniami terenowymi prowadzone są prace zmierzające do zgromadzenia podstawowego "korpusu" źródeł pisanych, zawierających informacje typu inwentarzowego. Walo (i konieczność) dobrego wykorzystania źródeł pisanych w tego typu badaniach nie podlega bowiem dyskusji. W czasie dotychczasowych prac dokonano szeregu interesujących spostrzeżeń dotyczących podziału dziejów zamku na kilka faz jego rozwoju.

¹ Podstawową literaturę zbiera L. K a j z e r, *Zamek w Raciążku na Kujawach w świetle nowszych badań*, "Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie" 1980, ser. C, s. 9-24. Z innych publikacji poświęconych wynikom ostatnich prac, por. t e n ż e, *Ślady obróbki metali żelaznych z XIII-XIV w. na zamku w Raciążku koło Ciechocinka*, "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" 1979, R. XXVII, nr 3, s. 365-373, oraz sprawozdania z corocznych kampanii badawczych, t e n ż e, *Raciążek*, Informator Archeologiczny, Badania rok 1978, Warszawa 1979, s. 247-248, oraz t e n ż e, *Raciążek*, Informator Archeologiczny, Badania rok 1979, Warszawa 1980, s. 233-234.

² W. G ó r z y ń s k i, *Zamek w Raciążku*, Warszawa 1913.

³ Por. coroczne sprawozdania składane w Archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Włocławku.

Pierwszy okres użytkowania wzgórza zamkowego w Raciążku związany jest z istniejącym tam zamkiem drewnianym. Powstał on zapewne we wczesnym okresie funkcjonowania Państwa Polskiego i dotrwał do 1330 r., kiedy to został spalony przez Krzyżaków⁴. Drewniany zamek w Raciążku z racji budowy (jak dawniej sądzono) lub raczej przebudowy stał się powodem przetargów między biskupem włocławskim Wolimirem a księciem Kazimierzem Konradowiczem. Prawo budowy fortyfikacji, przynajmniej teoretycznie, zastrzeżone było dla władcy i inicjatywa Wolimira stanowiła posunięcie samowolne⁵.

Faza druga to okres użytkowania zamku gotyckiego i nowożytnego. Po uregulowaniu konfliktu z Krzyżakami biskup włocławski Maciej z Gołańczy rozpoczął (może po roku 1335) budowę zamku murywanego. Ostateczne uformowanie zamku gotyckiego zakończyły dopiero prace budowlane, związane z wzniesieniem wieży, prowadzone przez biskupa Jana Karnkowskiego (1531-1538). Kolejna przebudowa zamku miała miejsce w końcu XVI w. i przeprowadzona została z inicjatywy Hieronima Rozdrażewskiego (1581-1600). Po pracach budowlanych biskupa H. Rozdrażewskiego obronna siedziba biskupia stała się przede wszystkim podwłocławską rezydencją, której walory obronne zostały niewątpliwie zatarte na rzecz wygody mieszkańców. Z okresem rządów H. Rozdrażewskiego związane są dwa inwentarzowe opisy zamku. Pierwszy, pochodzący z 1582 r. i notujący stan zamku gotyckiego sprzed przebudowy, nie zachował się⁶. Drugi, zachowany i opublikowany, pochodzi z 1604 r. z czasów biskupa Piotra Tylickiego⁷. Opis jest krótki i sumaryczny, pozwala jednak zorientować się, że w skład zabudowań zamkowych fazy gotyckiej "reformowanych" przez H. Rozdrażewskiego wchodziły dwa budynki mieszkalne: kamienica wielka i kamienica mniejsza oraz brama z drewnianym przedbramiem (?), wieża, a także budynki ku-

⁴ Por. Kajzer, *Zamek...*, s. 14, przyp. 17.

⁵ Także papież Urban IV w roku 1262 pisał, że bez zgody księcia "castrum edificare non licet", por. *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. IV, Kraków 1888, nr 26, s. 199-200.

⁶ Obecność jego wynika z tekstu inwentarza z 1604 r., por. *Inwentarze dóbr stołowych biskupstwa włocławskiego z XVII w.*, wyd. L. Żytkowicz, Toruń 1957, s. 1, przyp. 1.

⁷ *Ibidem*, s. 1.

chni i piekarni. Rezydencję poprzedzało przedzamcze z drewnianą zabudową mieszkalno-gospodarczą (samborza, stajnie, dom starosty). Kolejny opis to świadectwo Ulryka Werduma, który w latach 1670-1672 podróżował po Polsce. Droga jego wiodła koło "Raciążka, otwartego miasta z zamkiem, leżącym na górze i bardzo spustoszonym"⁸. Widzimy więc, że w niespełna 70 lat po przebudowie, czy raczej nadaniu nowej szaty stylistycznej przez H. Rozdrażewskiego, budynki zamkowe znajdowały się w stanie dalekim od świetności.

Wiek XVIII przynosi ostatnią fazę użytkowania rezydencji. Zły stan techniczny a także niefunkcjonalność starych budynków spowodowała, że w początku XVIII w. funkcje mieszkalne przejęły budynki stojące na podzamczu, szczególnie "pałac pański", wzniesiony w konstrukcji szachulcowej przez biskupa Felicjana K. Szaniawskiego (1707-1720). Jego następca Krzysztof Szembek (1720-1738) rozbiera częściowo starą zabudowę, a "kamienicę wielką" gruntownie przebudowuje na "pałac włoski". Pałacowy budynek K. Szembeka, otoczony zabudową pomocniczą, wykończony dopiero przez biskupa Walentego Czapskiego (1741-1751), to ostatnia kreacja zamku w Raciążku. Po upadku Rzeczypospolitej dobra biskupie zostały sekularyzowane, a budynki w początku XIX w. rozebrane przez Prusaków na cegię⁹.

Dwa publikowane tu inwentarze, przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku w księgach akt inwentarzy majątkowych (format 34 x 22 cm) stołu biskupiego (tomy 148 i 156), przekazują obraz budowli w dwóch kolejnych fazach rozwojowych¹⁰. Opis z 1720 r. notuje obraz zamku znajdującego się w stanie opuszczenia, kiedy wszystkie funkcje mieszkalne i rezydencjonalne pełni "pałac" na podzamczu. Zawarty jest on w tomie opisów dóbr biskupstwa włocławskiego, powstałych z okazji przejścia do Krakowa F. K. Szaniawskiego. Następny inwentarz, z 1751 r. spisany przez

⁸ X. L i s k e, *Cudzoziemcy w Polsce*, Lwów 1876, s. 106.

⁹ Por. notatka w księdze bez numeru, przechowywanej w Archiwum Diecezjalnym a stanowiącej własność kościoła parafialnego w Raciążku, f. 43v. Po wizytacji kościoła przeprowadzonej w 1826 r., biskup Józef Koźmian "udał się na zwiedzenie szczątków i gruzów dawnego wspaniałego siedliska biskupów kujawskich z żalem patrząc na te rozwaliny i gruzy".

¹⁰ Dziękuję ks. dyrektorowi Archiwum Diecezjalnego we Włocławku za umożliwienie korzystania i pozwolenie publikacji inwentarzy.

kanonika kapituły włocławskiej Józefa Grzegorza Strzeleckiego, powstał po śmierci W. Czapskiego. Obrazuje on stan rezydencji po przebudowach K. Szembeka i W. Czapskiego, zawierając dokładny obraz pałacu "włoskiego". Oba teksty napisane są dość czytelnym, lekko pochylonym pismem typowym dla XVIII w. Tom 148 posiada nieco zniszczone naroża, co uniemożliwia podanie lekcji ostatnich słów w dolnych wierszach i pierwszych w górnych na odrociu kart. Oba inwentarze nie były dotychczas publikowane¹¹. Z badaczy zamku znał je tylko chyba W. Górzyński, który na ich podstawie dokonał krótkiego opisu zamku w XVIII w.¹² Wydaje się, że oba przytoczone tu źródła są cennym materiałem pozwalającym śledzić drogi przemian budowli zamkowych, które ze średniowiecznych warunków ulegają przemianom w wiejskie założenia rezydencjonalne będące zarazem ośrodkami znacznych kluczy majątkowych.

Inwentarz dóbr biskupstwa włocławskiego 1720 r.

Inwentarz klucza raciańskiego cum attinentijs spisany należycie 18 Juni 1720 tak jako się ten klucz ze wszystkim zostawuje i oddane post ascensum na biskupstwo Krakowskie JW IM X Konstantego Felicyana Szaniawskiego biskupa Kujawskiego przez nas komisarzów niżej podpisanych komisarzom W IM X Krzysztofa Antoniego na Słupowie Szembeka biskupa poznańskiego nominata kujawskiego i pomorskiego

Inwentarz klucza Raciańskiego z opisaniem zamku, budynków wszystkich po folwarkach będących, bydeł, drobiazgów, statków, osiewków, osiadłości, poddanych i ich powinności, sprzężajów, czynszów, danin etc. spisany i zweryfikowany in fundo 18 Junij 1720

[F. 23] Zamek Raciański. Wjazd do niego od miasta. Brama przy której wrota dwoiste z tarcic na zawiasach i hakach żelaznych z poręczem, przy nich kuna żelazna z

¹¹ Przy wydaniu obu inwentarzy opierano się na zasadach sformułowanych w Instrukcji wydawniczej źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

¹² Górzyński, *op. cit.*, s. 25-31.

skoblem do zamykania, przy tych wrotach forta u której drzwi z tarcic na zawiasach i hakach z rygłem żelaznym. Z bramy wychodząc w dziedziniec po lewej ręce drzwi na górę na zawiasach i hakach z rygłem żelaznym. Tam wszedłszy po wschodach są nad bramą izdebki dwie, w których pieców ani kominów nie masz, podłogi i powały z tarcic, drzwi troje na zawiasach i hakach bez zamknięcia, okien dwie po dwie kwatery w każdym w ołów oprawnych na zawiaskach i haczyckach z zakładkami żelaznymi. W każdym oknie jest prętów żelaznych sześć. Z tych okien jedno idzie ku miastu, drugie na dziedziniec.

Zszedłszy nazad na dół przy tej bramie z obudwu stron izby słuźne. A naprzód po prawej ręce bramy drzwi na zawiasach i hakach z zamkiem i kluczem żelaznym do niego, do pierwszej sieni gdzie wszedłszy podłoga ceglana, nade drzwiami okno pojedynkowe w ołów oprawne na zawiasach i haczyckach z zakładką żelazną. Z tej sieni drzwi czworo do izdeb. Wszystkie na zawiasach i hakach żelaznych z zamkami, kluczami i antabami przy nich. W tych izbach wszystkich podłogi i powały z tarcic, piece dwa z kafli zielonych, bo o jednym piecu dwie izby, komin murowany w jednej izbie i w nim pieczyk piekarski. W każdej izbie po jednym oknie we dwie kwatery w ołów oprawne, na zawiaskach i haczyckach z zakładkami żelaznymi. W każdym zaś oknie po sześć prętów żelaznych.

Z tej sieni wyszedłszy dalej w prawo drugie drzwi do drugiej sieni na zawiasach i hakach z zamkiem i kluczem do niego. W niej posadzka ceglana drzwi czworo do drugich czterech izdeb, wszystkie na zawiasach i hakach żelaznych z zamkami, kluczami i antabami do nich. W tych izbach powały z tarcic podłoga zaś tylko w jednej, piece dwa z zielonych kafli i komin jeden, okna cztery we dwie kwatery w ołów oprawne na zawiaskach, haczyckach z zakładkami żelaznymi, u każdej kwatery prętów żelaznych także po sześć w każdym oknie. Nade drzwiami okno pojedynkowe w ołów oprawne na zawiaskach haczyckach z zakładkami żelaznymi bez prętów żelaznych.

P o d r u g i e j s t r o n i e t e j b r a m y t o jest na lewej ręce także izby cztery do których wchodząc drzwi do sieni na zawiaskach i hakach żelaznych z zamkiem i kluczem. W tej sieni posadzka ceglana, tak jako i w tamtych, do wszystkich

czterech izb drzwi czworo na zawiasach i hakach żelaznych z zamkami, kluczami i antabami. W tych izbach pieców dwa z kafli zielonych, kominy także we dwóch izbach dwa murowane, powały i podłogi we wszystkich z tarcic. W każdej izbie po jednym oknie we dwie kwatery w ołów oprawne, nowe i dobre, tylko cztery szyby w jednej kwaterze spadane, na zawiaskach [i] haczykach z zakładkami żelaznymi, w każdym oknie po sześć prętów żelaznych. W sieni teje między izbami pod czeluściami gdzie w piecu palają piecyk piekarski [...].

Dalej idąc w lewo za temi izbami kuchnia pańska wielka, do której wchodzą drzwi z tarcic na zawiasach i hakach z zamkiem ślepym i kluczem z antabą. W tej kuchni komin wielki murowany na czterech słupach [...] żelazne, ognisko tamże murowane z cegły pod którym [...] po boku przy ścianie piecyków [...] [f. 23v.] potraw siedem, w każdym piecyku po cztery pręci ki żelazne. Kanał murowany do rynny do wylewania pomyj. W tej kuchni okien trzy we dwie kwatery a jedno pojedynkowe w ołów oprawne nowe i całe na zawiaskach i haczykach z zakładkami żelaznymi. W jednym oknie prętów sześć żelaznych a we dwóch zaś po cztery. Okienko czwarte nade drzwiami kuchennymi we dwie kwatery na zawiaskach [i] haczykach z zakładkami żelaznymi, w tym oknie prętów żelaznych cztery. Taż kuchnia wszystka wybrukowana kamieniem, z niej drzwi czworo, dwoje po lewej ręce na zawiasach i hakach z zamkami i kluczami i antabami żelaznymi do izdeb dwóch przechodnich, które się już opisały, drugie dwoje drzwi także na zawiasach [i] hakach z zamkami, kluczami i antabami żelaznymi do dwóch spiżarni. W tych obudwóch posadzka ceglana, powała z tarcic, jako i nad całą kuchnią, w każdej spiżarni po jednym okienku małym w jedną kwaterę w ołów oprawnym na zawiaskach, haczykach z zakładkami, w każdym okienku pręty żelazne, w jednym cztery, w drugim trzy.

Pod tym budynkiem przy kuchni szyja murowana pod dachówką do piwnice, do której pierwsze drzwi z tarcic dwoiste na zawiasach czterech i hakach czterech z rygłem żelaznym, do zamykania, kłótką [i] z zasuwą żelazną u dołu.

Schodząc po schodkach do piwnice drugie drzwi do pierwszego sklepu także dwoiste na zawiasach i hakach z rygłem żelaznym do zamykania. W tym sklepie okienko małe o trzech prętach ku mia-

stu, legary pod beczki cztery. Z tego sklepu drzwi do drugiego pojedynkowe na zawiasach hakach z skoblem i wrzeciędzem, legary także cztery pod beczki okienek dwie małych, w jednym trzy pręty żelazne, w drugim dwa. Te sklepy oba murowane z cegły, budynek zaś wszystek nowo postawiony z pruska z drzewa i cegły pod dachówką nową, niedotynkowany, kominy cztery murowane na wierzch wywiedzione, sztybry dwa nad bramą wywiedzione, drugie dwa po bokach, blachą białą obite.

Od tego budynku w lewą Pałac Pański do którego wchodząc po stopniach drzwi pojedynkowe z klejdowaniem malowane na zawiasach i hakach z zamkiem kluczem i antabą żelazną. W tej sieni okien dwoje w ołów oprawnych nowych i całych o jednej kwarterze na zawiaskach, haczyckach z zakładkami żelaznymi, w każdym oknie po dwa pręty żelazne, podłoga i powała z tarcie stolarską robotą. Z tej sieni wschód na górę z balami i poręczami stolarskiej roboty. Nad tym wschodem ganek z balasami stolarskiej roboty. Wszedłszy na górę do sieni okna dwa nad wschodami w ołów oprawne nowe, w każdym po dwie kwatery u których jedna szyba wytłuczona, na zawiaskach, haczyckach z zakładkami żelaznymi.

Przy drzwiach do pokoiw pańskich ław trzy do siedzenia i listwy dwie przy ścianie z kołkami drewnianymi do zawieszenia strzelby. Pokoje pańskie cztery w perspektywie, u wszystkich czterech drzwi z listwowaniem stolarską robotą na zawiasach i hakach z zamkami, klamkami, kluczami, antabami żelaznymi. W pierwszym pokoju szafka na kredens, żółto malowana o czworgu drzwiczek na zawiaskach z zamkami dwiema i kluczami, także antabkami u drugich drzwiczek. W tych czterech pokojach jest okien dziewięć w ołów oprawnych nowych i całych, w każdym [...] kraty na zawiaskach haczyckach z zakładkami żelaznymi i prętami czerwono [...] malowanych jeden z herbami na fundamentach [...] po jednemu kopiastych z blachami żelaznymi [...] takiejż roboty jako i te na zawiasach, hakach [f. 24] z zamkami, kluczami, klamkami i antabami żelaznymi na kurytarz. W tych pokojach podłogi i powały z tarcie, w koło okien wszystkich listwowania. Na przeciwko pańskim pokojom drugie cztery pokoje na tenże kształt co tamte i toż wszystko w sobie mające, z trojgiem drzwi na kurytarz, ze wszystkim co należy porządkiem, okna także jako i tam dalej dobre, piece z kafli samych białych z listewkami granatowymi w

których na szczytach herby. Przez te cztery izby jest piąty gabinecik mały na schowanie rzeczy, drzwi do niego także jako i u drugich ze wszystkim, okno jedno pojedynkowe na zawiaskach, haczykach z zakładkami żelaznymi, bez pieca i komina. W tych izbach cztery kominy z blachami kopiaste jako i u tamtych, podłogi i powały z tarcic. Z tych pokoi wyszedłszy kurytarz przez cały pałac wąski podłużny. W tym kurytarzu okien o dwóch kwadrach dziesięć dobrych, z zamknięciem jako należy pojedynkowych, zaś trzy w końcach także dobrych z należytem zamknięciem. W końcu tego kurytarza obok pokoi miejsca dwa sekretne stolarską robotą z przegrodą, do których drzwi dwoje na zawiasach i hakach żelaznych z zamkami takimi jako u izb, kluczami, z poręczami żelaznymi. W tymże kurytarzu między drzwiami do pokoi są drzwiczki cztery, z tarcic na zawiasach i hakach z klamkami żelaznymi do czeluści piecowych, drugie także cztery drzwiczki, za temi małe do samych pieców żelazne, na zawiasach i hakach z klamkami żelaznymi. W tym kurytarzu powała i podłoga z tarcic, na środku latarnia wisząca szklana, okrągła w ołów oprawna bez dwóch szyb. W powale przed pokojami dziura na górę pod dach z okiennicą bez zawias.

Pod temi pokojami, jak długie są dołem Spichlerze, po obu dwu stronach dwa. Wchodząc do jednego po prawej ręce wyjścia z pokoi drzwi z tarcic na zawiasach i hakach z zamkiem wielkim i kluczem do niego, wrzeczadłem i skoblami żelaznymi. W tym spichlerzu filarów dwa murowanych pod piece wywiedzionych, okienek jedenaście bez szyb z okienniczkami drewnianymi, przy każdej zawiaski, haczyki i skobliczki do zamykania. W tych oknach po trzy pręty żelazne w każdym. Ten spichlerz obity na koło tarcicami, po trzy tarcice wwyż, środkiem także jak długi jest przy krzyżach wiązanych idzie przegroda na trzy tarcice wwyż, podłoga i powała w tym spichlerzu z tarcic.

Po drugiej stronie takiż drugi spichlerz, do którego drzwi także ze wszystkim zamknięciem, jako i do tamtego, filary także murowane pod piece, okien wszystkich dwanaście bez szyb, przy nich okiennice wszystkie na zawiasach i haczykach z skobliczkami żelaznymi do zakładania, w każdym po trzy pręty żelazne. W tym spichlerzu jest przegroda z tarcic do niej drzwi na zawiasach i hakach z zamkiem i kluczem, w tej przegrodzie półek z tarcic

sześć i ławka jedna. W spichlerzu zaś samym przy ścianach tarcic pięć przybitych a na środku przy krzyżach tarcic dwie, powała i podłoga tak jak w tamtym spichlerzu.

Ten Pałac wszystek nowo postawiony z pruska, z tyłu od Wisły i boku biało wytynkowany, od dziedzińca zaś czerwono w cegielkę pomalowany, dachówką nową pokryty, kominy cztery murowane, wywiedzione na wierzch, dymników w dachu pięć z okienkami drewnianymi podwójnymi na zawiasach i hakach bez zamknięcia. W końcu tego pałacu od kuchni pod górnymi sekretami są na dole trzy sekretne miejsca tarcicami zabudowane, do których drzwi na zawiasach i hakach wszystkie [...] W tym pałacu i pobocznych residentiach jest stołów dwanaście [...] zaś na krzyżakowych nogach szesnaście stoł [...] Białych prostych trzydzieści, tapczanów [...] zaś stoły dwa wielkie do wydawania [f. 24v.] dwa stoły zbijane z tarcic, tak długie jako i same spiżarnie.

Na przeciw pałacu przez dziedziniec S t a j n i a w i e l k a z wystawą nad wrotami na słupach ośmiu. Do niej wchodząc wrota podwójne na zawiasach i hakach z poręczem, skoblem przetykanym do zamykania antabą i klamką. W której stajni, żłoby na koło po jednej stronie, na każdego konia przegrody z tarcic ale niezupełne, po drugiej zaś pod żłobami tarcicami zabito. Podłoga z tarcic dobra, powała zaś nie cała, przy okienkach w których są szczeble drewniane, okienniczki ze dworu drewniane na zameczkach, haczyczkach z skobliczkami do zakładania. W tej stajni za wrotami wschód na górę bez drzwi i zamknięcia. Na górze izdebka do której drzwi na zawiasach i hakach [z] haczykiem żelaznym, także skoblem, wrzeczadzem i klamką drewnianą. W tej izbie powała dobra podłogi nie masz tylko tarcice cztery i dwa kawalce, okno jedno w ołów oprawne, zabite bez zawias, piec z kafli czerwonych prostych, kominek przy nim i ławka przy piecu. Przez tę izbę komórka do której drzwi na zawiasach i hakach z wrzeczadzem żelaznym, w niej powała z tarcic, podłogi nie masz. Na tejże górze nad powałą stajni schowanie na zboże na kształt spichlerza pod dachem, do którego drzwi na zawiasach i hakach z wrzeczadzem i hakiem żelaznym. Na końcu tej stajni pod jednym że przykryciem po obu dwu rogach wozownie dwie, do których wrota dwoiste na zawiasach i hakach żelaznych z antabami i skoblami w poręczu do przetykania i klamkami. W tych wozowniach podłóg nie

masz; w jednej jest dachówki żłobczastej nie mało, gontów kop kilka, w drugiej wozowni statki drewniane na rusztowania do fabryki, węgle kowalskie, jaki cztery bez kółek do noszenia kalku, drzewo także na legary i insza starzyzna.

Te stajnie z pruska w lepionkę postawione, pod dachem dobrym w którym dwa dymniki są z okienniczkami podwójnymi na zawiasach i haczykach z skobliczkami żelaznymi do zakładania. Od rogu tych stajen do służnych izb, także od pałacu pańskiego do rogu kuchni idą parkany z tarcic w słupy na przyciesiach z oczapami.

Naprzeciwno bramy w pośrodku z a m e k s t a r y, pusty, w którym nie masz nic godnego i dobrego. Jedna strona dachówką nakryta. W tymże zamku u dwóch izb są dwoje drzwi na zawiasach i hakach żelaznych z wrzeciędzem i skoblami. Przy tym zamku w i e ż a na boku murowana pod złą dachówką, wietrznik na niej obalony, do tej wieży wschód po drabinie, drzwi na zawiasach i hakach z rygłem żelaznymi do zamykania. Po drugiej stronie przy zamku studnia wycembrowana, na koło z pruska obmurowana pod nową dachówką, do niej drzwi z tarcic na zawiasach i hakach z kławką, wrzeciędzem i skoblami do zamykania.

Nad tą studnią wał z trzema ryfami żelaznymi, czopami dwiema i panewkami dwiema. A w tym wale koło do ciągnięcia wody, na wale zaś lina i dwa wiadra wielkie, okowane z uchami żelaznymi. Na koło tego zamku i wieży jest cegły potłuczonej z gruzem i kamieni rozwalin zamkowych dosyć.

Pod zamkiem na dole browar [...]" F. 25-30. Opis folwarków, miasta Raciążka, osiadłości, poddaństwa, olendrów itp.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku 1, 148

Inwentarz kluczków kujawskich po Ś. pamięci JW Imci X Walentego Alexandra Czapskiego kujawskiego i pomorskiego biskupa sede vacante przeze mnie X Józefa Grzegorza a Strzelce Strzeleckiego K K Dziekana wólborskiego ekonoma kluczków kujawskich spisany in Anno Domini 1751

Inwentarz klucza racieńskiego in fundo spisany takowy

[F. 33] Rezydencja dla ludzi dworskich. Brama przy której wrota dwoiste z tarcic na zawiasach

i hakach żelaznych z poręczem, przy nich kuna żelazna z skoblami do zamykania. Przy tych wrotach furtka, u której także drzwi na zawiasach z tarcic, hakach z rygłem żelaznym z skoblami, na górę idąc trepy z tarcic obite. Wępiński na bramę izdebki dwie bez pieców, kominów, podłoga i posowa z tarcic. U jednej izdebki drzwi na zawiasach z wrzeciędzem, skoblami, obie dwie kwatery okna deskami zabite, u drugiej drzwi nie masz, kwatery dwie w ołów, ale szyb 7 wybite, przy tych oknach prętów żelaznych 12. U jednej góry po prawej ręce drzwi na zawiasach z wrzeciędzem, skoblem, u drugiej ani drzwi, ani zawias tylko odrzwi. Zszedłszy na dół przy tej bramie po lewej ręce izby cztery, do których wchodząc sieni, z tejże sieni są drzwi na zawiasach i hakach z zamkiem starem bez klucza. W tej sieni posadzka ceglana, komin murowany pod nim ognisko małe, po drugiej stronie piecyk, pod -niem na ciast pieczenia. Komórka dylami przeforsztowana, do której drzwi na zawiasach z wrzeciędzem i skoblami.

Z tej sieni do izdeb drzwi czworo, wszystkie na zawiasach i hakach z zamkami bez kluczów i antab, w których izbach piece dwa z kafli zielonych jeden, jakkolwiek drugi zły. Posowy i podłogi we wszystkich izbach z tarcic, we dwóch kominki kapiaste. W każdej izbie po jednym oknie, o dwóch kwaterach, w ołów oprawnym na zawiasach z haczykami, przy każdym oknie jest prętów żelaznych sześć.

Idąc dalej za temi drzwiami w lewą rękę k u c h n i a p a ń s k a, do której są drzwi z tarcic na zawiasach i hakach z zamkiem bez klucza. W tej kuchni komin wielki murowany na czterech filarach murowanych, w którym samego wierzchu pod kapturem z cegieł są cztery pręty żelazne, ognisko pod nim murowane wielkie, w którym po jednej stronie piecyków francuskich do smażenia i zagrzewania potraw jest piec, w każdym są pręciki żelazne. Stołów kuchennych różnych 2, kanał wymurowany do wylewania pomoy, okna w tej kuchni są 4, trzy o jednej kwaterze były w ołów oprawne na zawiasach z haczykami, ale teraz to nad drzwiami złe, drugie ku ogrodowi złe, trzecie przy niem deskami zabite, przy każdym jest prętów żelaznych 4. Czwarte okno było o dwóch kwaterach, ale teraz jest deskami zabite, przy niem prętów żelaznych 6. W tej kuchni jest posadzka kamienna.

Z tej kuchni jest drzwi czworo, wszystkie na zawiasach i ha-

kach, dwoje do izdeb immediate opisanych, drugie dwoje [f. 34] do spiżarniów z wrzeczadkami i skoblami, w tych spiżarniach półki w pół ściany dwie tarcicowych, wobok po jednym oknie w ołowiu ze szkłem i czterema prętami żelaznymi jedne, drugie bez szkła ze trzema prętami. W tych spiżarniach posadzka ceglana, powały z tarcic i nad kuchnią takoweż.

Wyszedszy z kuchni na prawej stronie jest s z y j a m u r o w a n a, tarcicami starymi podłuż pokryta, do piwnic. Do tej piwnicy drzwi pierwsze dwoiste z tarcic, stare na zawiasach i hakach z rygłem żelaznym, kłódką i zasuwą u dołu. Schodząc po schodach do piwnicy są drugie drzwi do drugiego sklepu, także dwoiste na zawiasach i hakach żelaznych z rygłem żelaznym. W tej piwnicy okienko małe z dwiema prętami żelaznymi ku miastu, legary trzy pod beczki. Z tego sklepu drzwi pojedyncze do drugiego na zawiasach i hakach z wrzeczadkiem i skoblami, w nim legary pod beczki dwa, okna dwa w jednym trzy w drugim dwa pręty żelazne. Z tego sklepu schody do izby, nad którymi drzwi z tarcic z zawiasami, hakami, wrzeczadkiem i skoblami żelaznymi. Te oba dwa sklepy są z cegły murowane w ścianach i w sklepieniu.

Po prawej ręce bramy od miasta idąc są drzwi na zawiasach, hakach z zamkiem, z tym bez klucza, wrzeczadkiem, skoblami, klamką drewnianą. W pierwszej sieni, w której posadzka ceglana zła, nad drzwiami okno zabite deskami, drzwi czworo do izdeb na zawiasach z wrzeczadkami, skoblami z zamkami złemi i klamkami. W tych wszystkich izbach posowy, podłogi z tarcic piece dwa z kafli zielonych, stare złe, każdy dwie izby grzeje, kominek w jednej izbie kapiasty, w drugiej szafiasty, drzwi wszystkie złe. W każdej izbie po jednym oknie we dwie kwatery w ołów, ale niektóre szyby potłuczone, przy każdym oknie prętów żelaznych po sześć. Z tej sieni wyszedzsy dalej w prawo są drugie drzwi do drugiej sieni na zawiasach i hakach z wrzeczadkiem, skoblami, w niej posadzka ceglana zła. Piec z łasami [?] o trzech czelusiach do suszenia śliwek. Drzwi czworo do drugich 4 izdeb, wszystkie na zawiasach i hakach, przy jednym zamek stary zły, przy drugich antaba, przy dwojgu nie masz. W tych izbach trzech posowy i podłogi z tarcic, czwarta bez podłogi, piece dwa z kafli zielonych złe, w jednej kominek kapiasty. Okna cztery o dwóch kwaterach ale deskami zabite, przy tych wszystkich oknach jest prętów żelaznych 24.

B u d y n e k zaś wszystkich z pruska postawiony w wiązanie murowany, dachówką pokryty, ale fundytus się ruinuje, reperować się ani godzi, bo przyciesi pogniły, ściany wokoło wylatują tak dalece, że ten trzeba rozebrać cały budynek i de novo według swego upodobania wystawić. W tymże całym budynku ex utraq[ue] parte jest kominów wielkich murowanych 4 nad dach wyprowadzonych, [f. 35]. Stoł okrągły wielki jeden, stoliki rogate dwa, stołków prostą robotą 6, szafa malowana o czterech drzwiczkach na zawiasach z wrzeciędz, haczykami, skoblami, stolik przy ścianie alias przystawka.

P r u s k a r e z y d e n c j a p a ń s k a. Do której wchodząc są drzwi na zawiasach wielkie pojedyncze z hakami z zamkiem, antabą bez klucza, z wrzeciędz, skoblami żelaznymi. W sieni okna dwa ale bez żadnej kwatery, podłoga połamana, spaczona i powała także z tarcic. Z tejże sieni schody na górę z balasami i poręczami stolarską robotą. Wszedszy po tych schodach na salę nad schodami są okna dwa bez szyb trzech w ołów oprawne na zawiasach z haczykami we cztery kwatery. Przy drzwiach do pokojów pańskich idąc listwy 2 przy ścianie z kołkami drewnianymi do zawieszania strzelby.

Pokoje pańskie, których przez cały partiment jest ośm, dziewiąty gabinet mały do schowania mobilium. Do wszystkich tych pokojów i do gabinetu są drzwi z listwami stolarską robotą w perspektywę na stronach 13, na zawiasach i hakach żelaznych, zamków tylko przy nich jest 9, bez kluczków i antab, u czworga zaś drzwi zamków nie masz, także u gabinetowych tylko wrzeciędz i skoble. Pieców w tych pokojach na fundamentach murowanych jest 4, dwa białe floresy granatowe, drugie dwa także białe gładkie z listwami na koło granatowemi, kominków kapiastych z blachami 8, kominów wielkich murowanych nad dach wywiedzionych 4, wietrzników 5 z okiennicami połupanemi na zawiasach.

Obok pokojów jest korytarz przez całą rezydencję wąski, podłużny, w końcu korytarza jest pręwet z przegrodą, do którego drzwi dwoje na zawiasach i hakach z zamkami bez kluczków. W pokojach jest okien o dwóch kwaterach w ołów oprawnych na zawiasach z haczykami 17, w gabinecie jedno o jednej kwaterze, w korytarzu 9 o dwóch kwaterach a dwa o jednej kwaterze, wszystkie także w ołów oprawne na zawiasach, w niektórych po kilka szyb wytłuczonych. Z

korytarza między drzwiami do pokoi są drzwi z tarcic na zawiasach i hakach żelaznych do czeluściów piecowych, w samych czeluściach są w każdym drzwiczki na zawiasach z klamkami 4. W tej całej rezydencji powała i podłoga jest z tarcic połamanych, porbarczonych miejscami. Nad salą jest dziura wyrżnięta pod dach.

Spichlerze dwa po obu stronach, na których drzwi dwoje z tarcic na zawiasach i hakach żelaznych z wrzeciędzami, skoblami z zamkiem, do jednego jest klucz wielki, do drugiego nie masz. W tych spichlerzach filarów jest 4 murowanych, pod piece wywiedzione. Okienek na okół w obydwu spichlerzach jest 23, przy wszystkich rachuje się prętów żelaznych 50. U niektórych drzwiczki z desek na zawiasach z haczykami. W jednym spichlerzu ściany do sypania zboża od ziemi na łokci 2 tarcicami obite, na okół środkiem [f. 36] wzdłuż przez spichlerz przegroda. Podłoga w obadwóch spichlerzach jest z tarcic. W drugiej stronie jest z tarcic komora do rżnięcia szezki, do której drzwi na zawiasach i hakach żelaznych z wrzeciędzem i skoblami.

Ta rezydencja wszystka z pruska w wiązanie murowana, dachówką podrzuconą pokryta, w końcu od kuchni pod górnym przewetem jest drugi przewet z trzema przegrodami, z trojgiem drzwi na zawiasach z haczykami. Taż cała rezydencja fundytus się rujnuje, w przyciesiach, ścianach, belkach, tak dalece, że tylko podpory doczepu utrzymują, ani się zda do reperacji, tylko ją rozebrać, obalić, jeżeli sama w prędcie nie pośledzi, similiter spichlerze w wielkim niebezpieczeństwie pozostają, ale też dwór może obyć bez tych pokoi mając officyny pod murowanym pałacem, te są potrzebniejsze przy bramie, które także de novo trzeba budować, spichlerze similiter, bo te stare są bez nadziei. W spichlerzach kłódek 2 z kluczami, u pokoi pańskich kłódka 1 z kluczem, u sklepu kłódka 1 z kluczem, u wschodów przy bramie kłódka z kluczem. Wanna do wody, kłody 2 na kapustę, trzecia mniejsza, faska o jednym uchu, konewka do wody, ahtki 2 do masła, beczki 2 do wody wożenia, solanki 3, garnków małych i większych 30.

Stajnie na przeciwko tej rezydencji pańskiej 2 nowe, na przyciesiach słupy wiązane z balów. W stajni od pałacu żłobów 6, drabin 10, podłoga po obydwóch stronach z balów porządnie ułożona, wrota dwoiste na zawiasach z hakami, skobel jeden do zamykania, skobłów słusznych 2. Druga stajnia od miasteczka

tamże strukturą wystawiona co i pierwsza, w niej żłobów 4, drabin 9, podłogi nie masz, wrota dwoiste na zawiasach z hakami, skobel 1 do zamykania słuźny. Te obie dwie stajnie mixtim starymi gontami, mixtim nowymi pobite, wszystek dach dobry, między temi stajniami w linię się ciągnącymi jest słuźna wozownia, tą strukturą co i stajnie wystawiona, jeszcze niedokończona, bo tylko wzrąb, balki, krokwy, łąty, szczyty obadwa z tarcic, podłogę należycie ułożywszy może być sypanie per modum spichlerza, całą wozownię de novo pobijać trzeba, trepy już są na górze, drzwi wrót jeszcze nie masz.

Dziedziniec wokoło oparkaniony mixtim w słuźy nowe i bale, mixtim w stare, furtka na biegunach idąc ku pałacowi z klamką drewnianą, wrota obalone, złamane, zawiasy przy nich żelazne bez haków. Ogród alias sad obok rezydencji pańskiej ku pastewnikowi, do którego z dziedzińca jest furtka na zawiasach i hakach z obartlem drewnianym, w którym są drzewa varii generis. Ten sad oparkaniony, mixtim w słuźy stare i nowe, mixtim w bale similitier w niektórych przeszach potrzebuje jeszcze podwyższenia i przełożenia.

Buda ze sioły dla pilnowacza.

Ogród przy bramie idąc od miasta po lewej ręce [f. 38] chruścianym płotem ogrodzony, różnem warzywem zasiany, cebulą zasadzony. Ogródek w dziedzińcu, przy spichlerzu prostymi żerdziami przegrodzony, sadzeniem i varii generis zasadzony.

Wychodząc z dziedzińca ku pałacowi na lewą rękę ogródek przegrodzony w proste żerdzie nieciosane, także varii obsiany.

Ogród włoski przed pałacem przez JWXsiędzę JMci Prymasa Krzysztofa Szembeka założony, grabiną naokoło obsadzony w którym ogrodzie najwięcej drzewa śliwowego, szczepów kilkanaście, nierodnych, teraz nie masz żadnej kwatery, bo go zamek warzywem obsiewa, kapustą zasadza, tenże ogród lichym płotem chruścianym ogrodzony, kołami nowymi.

Pałac m u r o w a n y włoską strukturą przez JW JMci Xsiędzę Szembeka, biskupa na onczas kujawskiego i pomorskiego, a potem prymasa Korony Polskiej erygowany a potem przez JW JMci Xsiędzę Walentego Aleksandra Czapskiego biskupa kujawskiego i pomorskiego dokończony, do którego wchodząc strażnica dla odwachu z tarcic, także pobita tarcicami per modum kolumny. Filary dwa

murowane modum kolumnów przy nich wrota dwoiste w balasy na zawiasach z zamkiem i kluczem. Po lewej ręce korygarda, drzwi dwoje na zawiasach w jednych zamek z kluczem, drugich wrzeciędz, klamka, antaba, komin szafiasty, piec czerwony okno jedno o dwóch kwaterach w ołów, podłoga, posowa z tarcic, dachówką pokryta podrzuconą.

Od tej korygardy idąc officyna kuchmistrzowska drzwi dwoiste dębowe na zawiasach i hakach pobielanych, zamki z antabą. U dołu sień mierna do izby kucharskiej drzwi na zawiasach z hakami, z zamkiem, kluczem, antabą, okna 2 po dwie kwatery, u jednego okiennica, piec farfurowy z gałkami, kominek szafiasty, stół do ciasta.

Z tej izby wychodząc drzwi połową wylupane z zamkiem, kluczem, antabą z zawiasami, hakami, komin w kuchni na dwóch filarach, ognisko, pień do rąbania mięsa, stoły dwa kucharskie, piec kucharski, okien o 2 kwaterach 3 dobre.

Z tej izby wychodząc drzwi na zawiasach z zamkiem bez klucza, z antabą do spiżarni drzwi na zawiasach z zamkiem, kluczem, antabą. Posowa na całym budynku z tarcic, bez podłogi okrom kucharskiej izby. W spiżarni okna 2 o dwóch kwaterach dobre.

Wychodząc w dziedziniec drzwi dwoiste dębowe na zawiasach z dwiema zamkami, antabą. Na całym budynku dachówką podrzucona, kominy, na dach wywiedzione 3.

Ex oppositio kuchni officyna dla dworzanów w której drzwi dwoje, dwoiste dębowe z dwiema zamkami i antabami, pieców białych 4, okien o dwóch kwaterach na zawiasach z hakami 7, w bokach okien 2, wszystkie dobre, tylko jedna szyba stłuczona, pokojów 4, schowanie dwoje bez podłogi, drzwi ośmioro na zawiasach z zamkami, antabami, kluczami, podłoga [1] posowa z tarcic. Cała officyna pod dachówką podrzuconą, kominy wywiedzione 2 nad dach, trzeci pro forma.

Druga korygarda, do niej drzwi [f. 38] dwoje na zawiasach, hakach, u jednych zamek z kluczem, u drugich antaba z klamką, piec czerwony, komin szafiasty wywiedziony nad dach, okno o dwóch kwaterach na zawiasach z haczykami, szyby jednej nie masz, dachówką pokryta podrzuconą, podłoga, posowa z tarcic, listwy 2 z kołkami na strzelby. W officynach facyatka, druga nad kuchnią przy pałacu ex utraque parte, krat 6, słupów 3, antab żelaznych 2.

Pałac do niego wchodząc schody o trzech gradusach, drzwi dwoiste dębowe na zawiasach z zamkiem, kluczem, obiema antabami, okienko górą, sień i sufit, w której jest kominek kapiasty, podłoga z cegły, listwy na strzelbę.

Z tej sieni idąc jest sala, drzwi dębowe dwoiste na zawiasach, zamek mosiężny, klucz żelazny, antaby 2, piec farfurowy z gałkami, komin szafiasty, podłoga z tarcic stolarską robotą, sufit gipsowany, okna 2 o czterech kwaterach na zawiasach, u nich antab 8, dobre.

Z tej sali kaplica, podłoga marmurowa, okna w ołów bez zawias. Z sali po prawej ręce infirmary 2, posadzka z tarcic stolarską robotą, piec farfurowy z gałkami, kominek kapiasty, drzwi dębowe dwoiste z zamkiem mosiężnym, kluczem żelaznym, z zawiasami i dwiema antabami, drugie drzwi z zamkiem żelaznym i kluczem na zawiasach i dwiema antabami. W tych infirmariach okien 3, w każdym oknie po 4 kwatery na zawiasach z antabami, z sufitami, sklepieniami.

Kredens, do niego drzwi na zawiasach z zamkiem, antabą bez klucza, drugie drzwi ex oppositio na zawiasach z okienkiem, drugie nade drzwiami bez zamknięcia, komin szafiasty i czeluście do pieca. Z tego kredensu skarbiec, okno jedno bez zawias, kratka żelazna, drzwi na zawiasach z zamkiem, pod tem skarbcem sklepik mały, drzwi do niego bez niczego.

Po lewej ręce sali pokój gabinetowy 1, do niego drzwi dwoiste na zawiasach, zamek mosiężny, klucz żelazny, antaby 2, komin kapiasty, piec farfurowy z gałkami, okna 3 na zawiasach z antabami dobre, podłoga stolarską robotą, sufit, listwy do obicia. W tem pokoju stołów wielkich okrągłych 2, trzeci mniejszy na bokach z listwami, stolików małych rogatych alias przystawnych 3, stoików 6 prostą robotą, stolik 1, krzesel starych złych 9 w skórę złotą oprawnych, z poręczami takichże 2.

Z tego gabineciku pokój, drzwi dwoiste dębowe na zawiasach, hakach, z dwiema antabami, zamek mosiężny, klucz żelazny, podłoga stolarską robotą, komin szafiasty, piec farfurowy z gałkami, okna 3, w każdym 4 kwatery na zawiasach z antabami dobre. Pawilon dla łóżka, w tych pokojach i sali suffity gipsowane, stolik mały sosnowy, drugi [f. 39] dębowy wysadzany sztuczkami składany na nóżkach, krzesel 12 w siedzenia tryppą [?] czerwoną wybite w plecach drewniane, listwy do obicia.

Z pokoju stołowego drzwi na górę na zawiasach listwiane na zawiasach i schody. Na drugie piętro idąc schody szerokie dębowe po lewej ręce drzwi futrowane na zawiasach z zamkami i kluczem, w niej stół prostą robotą i zydeł, okienko o dwóch kwaterach na zawiasach z antabą, szyb 6 stiuczonych, komin szafiasty, framugi 2 alatere drzwi na zawiasach futrowane z antabą, fundament na piec, podłoga i posowa z tarcic, tę kancelarię wolno dysponować na lokajską rezydencję.

Wyżej idąc schody szerokie, mixtim sosnowym, mixtim dębowym, których schodów sień in circumferentia jest okien 3 o czterech kwaterach, na zawiasach z antabami dobre, jedna tylko szyba stiuczona. Dwa okna na ganek z balasów wystawiony także czterech kwaterach na zawiasach z antabami, spodem taflami dębowymi, szyba także jedna splekana. Z tej sieni podłoga z cegły, suffit gipsowy. Po lewej ręce idąc drzwi dwoiste na zawiasach mosiężnych z zamkiem i kluczem, drugie drzwi alatere na górę na zawiasach z zamkiem, kluczem, trepy drewniane. Dalej postępując drzwi na zawiasach listwiane do gabineciku z zamkiem i kluczem, te z opositio drzwi na zawiasach bez niczego. W tym gabineciku okienko o trzech szybach, jedna stiuczona. Idąc od gabineciku drzwi dwoiste na zawiasach mosiężnych, dębowe, listwiane, zamek mosiężny, klucz żelazny, okna 3 o czterech kwaterach na zawiasach z antabami, piec farfurowy na nóżkach 6 dębowych, komin szafiasty, podłoga stolarską robotą, suffit gipsowany.

Z tego pokoju idąc drzwi dwoiste na zawiasach mosiężnych, zamek także, klucz żelazny, jest pokój w nim komin szafiasty i czeluście, piec farfurowy na 6 nóżkach dębowych, okien 3 każde o czterech kwaterach na zawiasach z antabami dobre, jedna tylko szyba stiuczona, podłoga stolarską robotą, suffit gipsowany, alatere tego pokoju perspektywa, drzwi na zawiasach z zamkiem, kluczem, antabą, framugi 2, okno w cztery kwatery z antabami dobre na zawiasach.

Z tego pokoju wychodząc do sali drzwi dwoiste na zawiasach mosiężnych, zamek także, klucz żelazny, antaby 2, okna 3, każde o czterech kwaterach dobre na zawiasach z antabami, kominy 2 szafiaste, podłoga stolarską robotą, suffit gipsowany.

Z tej sali po lewej ręce drzwi dwoiste dębowe na zawiasach mosiężnych, zamek także, klucz żelazny, antaby 2, podłoga sto-

larską robotą, suffit gipsowany, okna 2 każde o czterech kwaterach z zawiasami antabami dobre, komin szafiasty.

Drugi pokój alatere dwoiste [f. 40] na zawiasach mosiężnych, klucz żelazny, antaby 2, okno 1 o czterech kwaterach dobre, komin szafiasty, podłoga stolarską robotą, suffit gipsowany.

Z tej sali wychodząc do sieni drzwi dwoiste na zawiasach mosiężnych, zamek także, klucz żelazny, antaby ukryte.

Do sklepu idąc okna 2, każde o czterech kwaterach na zawiasach z antabami. Drzwi ku murowi na zawiasach futrowane z ryglem, okno nade drzwiami bez zawias, framuga alatere do sklepów schody dębowe, których się rachuje 7 i z małym pod skarbczykiem. Nad temi sklepami jest skarbców 2, które skarbcie jak też i sklepy jeszcze nie są dobrze wyreperowane ani opatrzone w zamknięcie. Drzwi jest 5 na zawiasach, ale też wszystkie zamknięcia dobrego potrzebują i wychędożenia sklepów jako i skarbców, co według swego upodobania uniknąć od szkody, być może swego czasu.

Ten cały pałac jest pod dwoistą dachówką, wapnem podrzucony, facyata nad gankiem, druga od Wisły signater się rujnuje, także z officyn, kuchni, korygardy od wiatru oblatuje przy korygardzie i officyna okiennice 2. Z tego pałacu wywiedzione są kominy nad dach N^o Iunctim 4, piąty mały. Wietrzników 6 w każdym po jednym oknie o dwóch kwaterach ale dwie kwatery są w Toruniu u szklarza, jeszcze niewykupione, czwartą wiatr zrujnował.

Cały pałac zacząwszy od bramy mixtim z officynami jest w cyrkuł oprowadzony murem bez dachówki.

Browar zamkowy [...] izba, komora [...] pod komorą był kiedyś sklep ale nie murowany, dlatego od kilkadziesiątu lat zawalony [...] [f. 41] Statki browarne [...] i dalej do f. 48.

Leszek Kajzer

TWO 18TH CENTURY INVENTORIES FROM RACIAŻEK CASTLE NEAR CIECHOCINEK

This article is a publication of two 18th century inventories from Raciażek Castle in Kujawy, Włocławek Province. This castle is being examined by the Department of Archaeology, University of Łódź since 1978. Besides field studies there is also conducted search in the archives which unearthed two inventories not published so far.

The castle of Włocławek bishops at Raciażek was undergoing numerous changes over the past centuries. When in 1330 a timber-earth castrum was destroyed, a brick Gothic castle was erected in its place to be next remodelled into a late-Renaissance residence by bishop Hieronim Rozdrażewski in the late 16th century. The next remodelling was initiated by Krzysztof Szembek (1720-1738) and completed by Walenty Czapski (1751). It was then that a considerable part of old walls was pulled down shaping the main castle buildings into a late-baroque palace.

Both inventories were found in Diocesan Registry at Włocławek in books of property inventories acts. The first one (1720) contained in book No.148 registers the state of a deserted castle when all housing and residential functions were performed by a wooden "palace" erected at the beginning of 18th century on the approaches to the castle.

The other inventory (from 1751) contained in book No. 156, depicts the state of the residence after remodellings of K. Szembek and W. Czapski containing an exact description of "Italian" palace and auxiliary buildings.

The descriptions published in this article were utilised only by W. Górczyński, the author of the first monograph devoted to the history of the castle (1913). Both inventories are a valuable source allowing a better insight into the history of the castle at Raciażek in the late stages of its development.